

9. Шевчишена О.В. Соціально-просвітницький тренінг з розвитку самногенного мислення педагога: навч.-метод. посіб. / О.В.Шевчишена. – Хмельницький: ОІППО, 2013. – 64 с.

**Шевчук Т.О.,**  
вчитель української мови та літератури  
Дунаєвецької ЗОШ І-ІІІ ст. №3

### **Сучасні педагогічні технології навчання українській мові та літератури**

Учні повинні сприймати рідну мову не як звичайний шкільний предмет, а як безцінне духовне багатство, як частину своєї природи, яку виплекали, зберегли і передали нам попередні покоління. Рідна мова не є іноземною, а володіння іноземною мовою – це досягнення саме по собі. Рідна мова – це тонка мова, яка шліфується сотнями років, це інструмент мислення, пристосований до цього, а не до іншого середовища та ментальності, це інструмент для розуміння таємниць навколишнього світу. Тому для оцінювання високим балом важливо не стільки розуміння правил, правильне написання слів і речень і правильна структура речення, скільки повага до мови та безперервне використання нею. Бо тільки той, хто активно користується мовою, розвиватиме мову, пристосовується до нових потреб, узгоджуватиме її із загальним прогресом.

*Ключові слова:* технології навчання, орфографічна та пунктуаційна грамотність, фонетика, розвиваюче навчання,

Протягом століть кожен народ створював свою мову відповідно до власного темпераменту, менталітету, світогляду, природного середовища та власних потреб, а не потреб інших.

В очах українських школярів рідна мова має бути найпрестижнішою. Це вимагає від дітей розуміння того, що наша мова давня, багата і могутня. І, до того ж, одна з наймелодійніших. Це принаймні втричі давніша, ніж англійська чи російська. Навіть у складних історичних умовах вона створила надзвичайно художні шедеври та переклала найвидатніші твори. Тарас Шевченко довів її велич і могутність півтора століття тому. Чи буде вона величнішим і могутнішим, залежить від величі та сили народу.

Яка мета уроків рідної мови у старшій школі? З цього приводу існують різні думки. Одними з основних завдань шкільної програми з рідної мови є розвиток орфографічних, пунктуаційних та стилістичних навичок учнів. Інші вважають, що значення навчання рідної мови в школі полягає в тому, щоб виховувати зв'язне мовлення учнів, навчити дітей говорити добре, змістовно та відповідати нормам літературної мови. Треті вперше прийшли до досконалого знання граматики та орфографічних правил, їх точних виразів.

Звичайно, все це вкрай необхідно: орфографічна та пунктуаційна грамотність, розвиток зв'язної фонетики, знання мовних законів. Це важливі аспекти надзвичайно важливої справи – всебічного розвитку рідної мови. Але якщо діти не люблять рідну мову, то все це втрачає сенс.

Адже любов до рідної мови починається з любові до Батьківщини. Не дивно, що найближчим часом на шанувальників рідного слова наклеять зловісних, а часом і фатальних ярликів «буржуазних націоналістів»: суржик — так, бо суржик не поважає свою, чисту і правильну літературну мову — це небезпечно, бо люди поважають себе і пам'ятають про своє коріння, тому не хочуть слухати блуду.

Другим основним завданням шкільної програми з рідної мови є виховання мислення учнів. Ми занадто довго стикаємося з цими недоліками, і занижена самооцінка нас штовхає в свідомість, поки ми самі в це не повіримо

У дорослому житті випускникам доведеться думати, аналізувати, робити висновки та приймати рішення.

Нарешті, у навчанні важливо не знання, а розуміння. У розумінні формуються правильні і потужні знання. Якщо учень не розуміє структури явища і не може побачити

в ньому закономірностей, то всі його навчання марні. Важливе не саме правило, а розуміння його змісту, сутності, зв'язку з реальними явищами.

Третє головне завдання — виховувати в учнів мовну здатність, яка має бути невіддільною від розвитку мислення. Говорити без роздумів — це пуста розмова, думати без розмов — пуста.

Рівень розвитку мислення і мовлення дитини прямо пропорційний її словниковому запасу. Чим багатший її словниковий запас, чим гостріше її погляд на світ, чим розумніший її вибір явищ, точніше сприйняття того, що вона чує і читає, тим чіткіше вона може висловити і висловити свою думку.

Слід пам'ятати, що не всі слова, з якими діти вперше зустрічаються у вправах, художніх та інших текстах, для них зрозумілі. Такі маркери потрібно ідентифікувати, інтерпретувати та контролювати, щоб діти могли їх правильно використовувати. Слід заохочувати учнів записувати незнайомі слова та фрази в особистий словник для подальшого роз'яснення. З цієї ж метою необхідно, щоб діти читали українські романи, науково-популярні та інші літературні твори, щоб допомогти їм вибрати та забезпечити, щоб у шкільній бібліотеці таких літературних творів було достатньо людей.

Значення тих чи інших морфем у словах учні можуть з'ясувати шляхом детального розуміння словотворення різних частин мови, що сприяє розширенню словникового запасу учнів. Особливу увагу слід приділяти збагаченню мови учнів синонімами, словосполученнями, прислів'ями та прислів'ями, крилатими та афористичними висловами, використанням у вправах, правилами.

Мова вчителя та навчальні матеріали, які він використовує, важливі для розвитку мови дітей. Стерті слова, двозначні речення та нудні тексти перед уроком не допомагають самій мові. Навпаки, свіже слово, яскравий вираз, цікавий текст викличуть у людей інтерес до мовної роботи. Тому навчальні матеріали повинні не лише пояснювати певні теоретичні положення, а й відповідати пізнавальним та естетичним потребам дітей, ставати взірцем для наслідування.

Розвивальне мовлення має бути підпорядковане відповіді учня. Для того, щоб відповісти на запитання або переказати матеріал, учні повинні використовувати приклади, закінчити, правильно структуровані та змістовні речення для ілюстрації ситуації. Оцінюючи відповіді, важливо враховувати їх якість, а не лише правильність.

Рекомендується учням, які мають певні граматичні завдання, практикувати складання речень. Але в цьому випадку необхідно вказати на теми чи твори, на яких вони читають ці речення, щоб розглядати їх як частину тексту або як пробіт для нього.

Вища форма розвитку мовлення — поєднання творів-оповідань, описів, роздумів, промов, діалогів. Тематика таких творчих робіт повинна бути близькою та цікавою учням, пов'язаною з їхнім безпосереднім життєвим досвідом.

Розвивальне мовлення учнів має бути підпорядковане кожному уроку рідної мови, інакше саме вивчення мови втратить сенс.

Четвертим важливим завданням курсів рідної мови є розвиток навичок грамоти. Письмо може не тільки відображати культурний рівень мовця, але й забезпечити повноцінну передачу інформації між людьми та надійну роботу сучасного електронного програмного забезпечення.

Орфографічна грамотність досягається переважно шляхом формування у свідомості учнів правильної, неповторної графіки та динамічних образів слів. У зв'язку з цим завдання широкої практики полягає в тому, щоб переписати слова чи речення та вставити в них пропущені орфограми, які шкідливі, оскільки є причиною неписьменності.

Найпоширенішою ознакою помилок дітей у рідковживаних словах є те, що вони не мають у пам'яті образів цих слів.

Для формування орфографічних навичок дуже допомагає навчальний диктант, коли учні завчасно вивчають текст, вони знайомляться з характеристиками записаних у ньому слів, з розділовими знаками, а потім закривають підручник і записують під диктант — так зорова пам'ять генерується. Важливе значення для розвитку уваги мають диктант і самоперевірка ними друкованих текстів і подальша перевірка й оцінка вимог учителя.

Пунктуаційна грамотність формується на основі засвоєння пунктуаційних правил та синтаксису речень і семантичного аналізу. До речі, граматичний аналіз є одним із найефективніших засобів розвитку стилістичних навичок учнів: розбираючи речення, вони звикли розглядати роль і значення різних його компонентів, а потім звертати на них увагу у власних висловлюваннях.

Проте курси рідної мови не повинні обмежуватися навчанням грамоти.

Кожне заняття рідною мовою має виховувати у дітей інтелект, зміцнювати їхню впевненість у власних силах, давати їм пізнати невідоме у відомому, збагачувати шлях самовираження, утверджуватися в людському світі. Мова переважає.

Зупинимося на техніках, які деякі експерти вважають найефективнішими, особливо в гуманітарних дослідженнях.

Розвиваюче навчання - формування особливої креативності чи творчої характеристики, яка в силу зовнішніх факторів потребує активізації творчого потенціалу особистості, додаткової мотивації, особистісної структури та здібностей, які сприяють реалізації творчих результатів в одному чи кількох творчих діяльностях.

Термін «творчість» з'явився у вітчизняному науковому середовищі у 1980–1990-х роках завдяки зарубіжним вченим.

Технологія розвивального навчання широко відома з 1970-х років і пов'язана з іменами В. Давидова та Д. Есноніна.

Але сама технологія розроблена в Україні. Це система досягнень вітчизняної психологічної науки, унікальне явище, оскільки вона цілісна, придатна не лише для розвитку мислення, а й для загальної особистості дітей. Формування креативного мислення займає важливе і майже базове положення в техніці, що робить її потужним чинником розвитку особистості.

Оскільки принципи розвивального навчання систематично конкретизуються в системі комплексних вправ, їх послідовність у навчальному процесі, необхідно розглянути їх більш детально:

1. Завдання високого рівня для індивідуальної та групової роботи (усна інформація, запитання та відповідь у формі діалогу, відповіді на мовні теми);

2. Використовуйте різні тексти, враховуючи їх культуру, розвиток та додаткові можливості.

Творча функція сучасних занять вимагає не лише поєднання різних видів мовленнєвої діяльності, а й поєднання різних видів інноваційної та метафоричної діяльності.

Завдяки такому методологічному підходу підвищується емоційно-естетичний потік у пізнанні як необхідна частина успішної навчальної діяльності, активізується сприйняття та уява, абстрактна діяльність у процесі спостереження за мовними явищами, посилюється індивідуалізація навчання. стимулювати.

3. Стилiстичний експеримент (статистичні синоніми).

Практика реконструкції синтаксичної структури допомагає учням розвивати свої навички та брати участь у вираженні своїх ідей різними способами.

4. Завдання, за якими необхідно спостерігати за мовними явищами.

5. Стилiстичне оформлення.

6. Аналіз.

Функція оволодіння мовою - комунікативний метод, програмувати знання мови шляхом розв'язування голосових завдань, є особливо перспективною для вирішення завдань розвивального навчання. Завдяки такій пізнавальній організації на кожному етапі навчання досягається єдність двох взаємопов'язаних процесів оволодіння рідною мовою та формування вмінь використовувати набуті знання в різних галузях і видах фонетичної діяльності.

Тому, виконуючи завдання розвивального навчання, формуємо особистість з ясним розумом, повною навчальністю та творчою здібністю для потреб подальшого пізнання та самостійної дії.

Критичне мислення – це складний когнітивний процес, який починається зі збору інформації, порівняння різних точок зору та вироблення власних думок, а також здійснення нових дій на основі поведінки.

Критичне мислення – це активний процес, який дає змогу студентам контролювати інформацію, щоб запитувати, об'єднувати, обробляти, адаптувати і навіть відкривати.

Робота з розвитку критичного мислення має триетапну модель: усвідомлення, усвідомлення та рефлексія.

Перший етап - активація. Це етап, на якому учням пропонується поставити власні запитання до вчителя для формування мети навчально-виховної роботи.

Роль вчителя – керувати роботою учнів, визначати рівень знань і вмінь, звертати увагу на використання розумових атак і прогнозувати методи.

Психічна атака (мозковий штурм) Психічна атака - вільне накопичення великої кількості ідей на певний предмет, які спочатку не зрозумілі:

1. Протягом 2-3 хвилин учні фіксують свої знання з предмета.
2. Попрацюйте в парах (2 хвилини) – розкажіть іншій людині про тему.
3. Обмін ідеями з усім класом.

Метод прогнозування. Передчуття є потужним фактором, який допомагає зрозуміти, підвищити інтерес і спонукати учнів знайти те, що відомо, а що невідоме. За допомогою ключових слів, виразів, діаграм і таблиць учні намагаються зробити власні прогнози щодо предмета курсу, і вони повинні довести, що їхні погляди правильні.

Другий етап – розуміння змісту.

Це етап курсу, на якому учні шукають, розробляють або дізнаються про нові матеріали. На цьому етапі учні починають ознайомлюватися з новою інформацією у вигляді читання, аудіювання, говоріння чи письма, самостійно підтримують інтерес до роботи.

Розмітка – Робіть нотатки для ефективного читання та письма.

Заохочуйте учнів використовувати такі теги під час обробки тексту:

V («галочка») — поставте його на полях сторінки, якщо прочитане підтверджує ваше розуміння чи думки;

-("Знак мінус")-Якщо те, що ви прочитали, відрізняється від того, що ви знаєте, поставте це на полях;

+ ("Плюс") - встановити, якщо читання приносить вам нову інформацію;

? ("Знак питання") - Застосовується, якщо ви хочете дізнатися більше або не погоджуєтеся з чимось, що суперечить вашим уявленням.

!! ("знак оклику") - якщо ви зіткнулися з повідомленням, яке вас збентежило, застосуйте цю функцію.

Метод Labels – це метод моніторингу розуміння, тому немає необхідності позначати кожен відтворений рядок або кожну дію. Це інструмент, який дозволяє учням надовго зацікавитися текстом, оскільки дає змогу учням активно перевірити своє розуміння того, що вони читають.

Третій етап системи методичної рефлексії — етап курсу — це під час якого учні переглядають думки, що розглядаються, ставлять запитання, пояснюють, застосовують і поширюють нові знання.

На цьому етапі вчитель досяг кількох цілей:

-Учні починають чітко висловлювати думки (формують особистісний смисловий контекст);

-Створити умови для активного обміну думками учнів, збагатити свій словниковий запас, дати їм змогу побачити різні шляхи вирішення однієї й тієї ж проблеми, виводити діалогове мислення;

-Звернути особливу увагу на незалежність, оригінальність, обґрунтованість висловлених думок, вміння спростувати неправильні аргументи, узагальнити зміст дослідження.

Інноваційні методи, які слід запровадити в шкільну практику, – це огранювання та сенкан.

Ограновування (асоціативний Буш) — це стратегія навчання, яка спонукає учнів вільно й відкрито думати на конкретні теми. Це спонукає учнів задуматися про зв'язки між певними поняттями. Це нелінійний спосіб мислення. Аспекти можна використовувати як на етапі реалізації, так і на етапі відображення. Цей метод слід використовувати для узагальнення тем або розділів дослідження, пов'язаних з українською мовою.

Стадія ограновування:

1. Напишіть центральне слово або фразу в середині аркуша паперу на дошці.
2. Почніть записувати слова та фрази, які спадають на думку з метафоричної теми.
3. Після того, як усі думки записані на папері, постарайтеся якомога більше встановити зв'язки між поняттями (словами).

4. Напишіть якомога більше ідей або поки вони не закінчатся.

Senkan (senkant) — вірш із п'яти рядків без рими, який використовується як засіб спонукати учнів до роздумів на певну тему. Слово «сенкан» походить від французького слова «п'ять», що означає вірш із п'яти елементів.

Правила, яких слід дотримуватися при складанні сенкану:

1. Перший рядок містить слово, яке представляє предмет.
2. Другий рядок-опис предмета, що складається з двох або більше слів.
3. Третій рядок називає дії, пов'язані з предметом, і складається з трьох і більше слів.
4. Четвертий рядок — це етап, що складається з чотирьох або більше слів, що виражають ставлення та почуття щодо теми.
5. Останній рядок складається з одного слова. Це можуть бути синоніми, антоніми або спільнокореневі.

Описана система дасть можливість учням набутися критичного мислення, проявити різноманітні погляди на теми чи події, розглянути різноманітні можливості учнів, сформулювати характеристики творчої особистості.

Багато вчених вважають, що вивчення фактичних матеріалів з мови є прийомом, який повністю засвоює знання учнів. Ця технологія сприяє підвищенню ефективності навчального процесу і може поставити на перше місце знання дітей, а не оцінювання.

Основна мета системи роботи — розкрити дітей і дати їм можливість проявити себе безпосередньо в процесі навчання, досягти найвищих результатів відповідно до їхніх розумових здібностей, засвоїти зміни (свої вміння та навички) та застосувати їх у подальшому навчанні.

Для того, щоб учні дійсно почали вчитися і не пропускали урок, вони повинні зіткнутися з фактами, яких вони не знають, без цього дані не можуть цього зробити.

Другий спосіб — за інтересами — ставить перед класом нестандартні запитання. Ці запитання вимагають не відтворюваного відображення вивчених правил, а розуміння матеріалу та вміння використовувати сухі, першозорі правила.

Учні повинні відчувати себе на уроці комфортно. Тільки тоді, коли вони зрозуміють, що їхня відповідь — це лише форма перевірки знань, а не оцінка в щоденнику, вони зроблять усе. Протягом 10-15 хв. Наприкінці курсу учні буде запропоновано завдання на тему, що вивчається в курсі:

Мета завдання — визначити рівень засвоєння того чи іншого матеріалу.

Самостійна робота — це можливість для дітей реалізувати свої вміння та навички, відкрити знання.

Таким чином, ця технологія навчання дозволяє студентам, які прагнуть максимально використати свій робочий час для отримання нових знань, навичок та вмінь, оцінюватися в курсі, а не розчаровувати думки.

У курсі української літератури плідною є техніка організації групової навчальної діяльності.

Учитель у груповій навчальній діяльності опосередковано керує роботою кожного учня, регулює діяльність учнів через завдання, які дає групі.

Відносини вчитель-учень перетворюються на співпрацю, тому що лише коли учень звертається до вчителя про допомогу, вчитель безпосередньо втручається в роботу групи.

Порівняно з позитивною чи індивідуальною, групова діяльність не буде ізолювати учнів один від одного, але може реалізувати природне бажання спілкування, взаємодопомоги та співпраці. Як ми всі знаємо, учням важко психологічно шукати пояснення вчителів, а от одноліткам набагато легше.

У груповій діяльності учні показують високі показники в засвоєнні знань і вмінь.

Тому в порівнянні з іншими формами організації групова форма навчальної діяльності має чітко закономірну науку:

- Обсяг виконаних робіт за той же період значно більший;
- Висока ефективність у здобутті знань і навичок;
- Формувати здатність до співпраці;
- Формувати мотивацію навчання та розвивати міжособистісні стосунки між дітьми;
- Проводити виховну діяльність (планування, рефлексія, самоконтроль, взаємоконтроль).

Пройходження мовного курсу полегшує спілкування, що спонукає вас стати активним учасником. Звичайно, для цього потрібна певна база знань. Тому найдоцільніше використовувати цю форму роботи на досвіді та на уроках закріплення знань.

Рідна мова – носій світу і культури нації. Без рідної мови людина не є людиною. Першочергове завдання вчителів літератури – всебічно розвинути цю функцію рідної мови, а за допомогою цього сприяти становлення кожного учня зрілою особистістю, громадянином України.

«Ми вчимося не для школи, а для життя», — підкреслив Сенека. Величезні навички, які сьогодні існують у людських суспільствах у всьому світі, є головним винуватцем тих, чия місія — підготуватися до «дітей двадцять першого століття». Для того, щоб працювати в майбутньому, вам знадобляться нові знання та навички. Тому сучасній молоді як ніколи потрібна вміння вирішувати складні проблеми, стати прагматичними, порівнювати різні точки зору та приймати мудрі рішення. Студенти повинні вміти аналізувати інформацію та самостійно діяти.

Сучасні школи можуть використовувати новітні технології для виконання цього завдання – технологія інтерактивного навчання спрямована на створення комфортного навчального середовища, що дозволяє учням відчувати свою інтелектуальну спрямованість і побачити результати своєї діяльності.

### **Список використаних джерел та літератури**

1. Алексеева Т. Розвивальне навчання – основа формування творчої особистості / Українська мова і література в школі. – 2013. - № 5. – с. 17 – 19.
2. Бейко Т. Розвиток критичного мислення школярів на уроках української мови / Українська література в загальноосвітній школі. – 2015. - № 6. – с. 34 – 35.
3. Заболотний О. Формування пошуково-дослідницьких здібностей учнів. / Українська мова і література в школі. – 2013. - № 2. – с. 14 – 19.
4. Методика викладання української мови. /За ред. І.С.Олійника К.: Вища шк., 2009. – 386с.
5. Методика вивчення української мови. /За ред О.М.Біляєва К.: Вища шк., 1987. – 286с.
6. Методика навчання рідної мови. /За ред. М.І. Пентиліук К.: Ленвіт, 2000. – 302с.
7. Наказний О. Лекційно-практична система: єдність лінгвістичної та практичної змістових ліній на уроках української мови. / Українська мова та література в школі. – 2011. - № 4. – с. 21 – 23.
8. Ніймчук А., Паданка О. та інші. Сучасні технології. – К., «Освіта». - 2019
9. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови // Укр. мова і літ. в школі.— 1968.—№ 12.—С. 1—10.
10. Ушинський К. Д. Рідне слово // Вибр. педаг. твори: В 2 т.— К., 1983 —Т.1.